

WeCAN

पोषण द्विर्धार

आदिवासी विकास विभाग अंतर्गत कम्युनिटी अॅक्शन फॉर न्युट्रिशन (कॅन) प्रक्रियेचे वार्तापत्र

वर्ष - पहिले, अंक : तिसरा, जून, २०१९

कुपोषणाचा ऑक्टोपस

२००६ ते २०१६ या कालावधीत भारतातील कुपोषणग्रस्तांच्या संख्येत वेगाने घट झालीय. ही सुवार्ता संयुक्त राष्ट्र संघाच्या अहवालाने दिलीय. देशातील ५ वर्षाखालील बालकांच्या कुपोषणाचे प्रमाण ४८ टक्क्यांहून ३८ टक्क्यांवर आलंय. ही आनंदाची बाब असली तरी आपण गाफील राहून चालणार नाही, स्थूलपणातही आपल्याकडे वेगाने वाढ होत आहे. कुपोषणाचा ऑक्टोपस आता वेगळ्या प्रकारे आपल्याला आव्हान देत आहे!

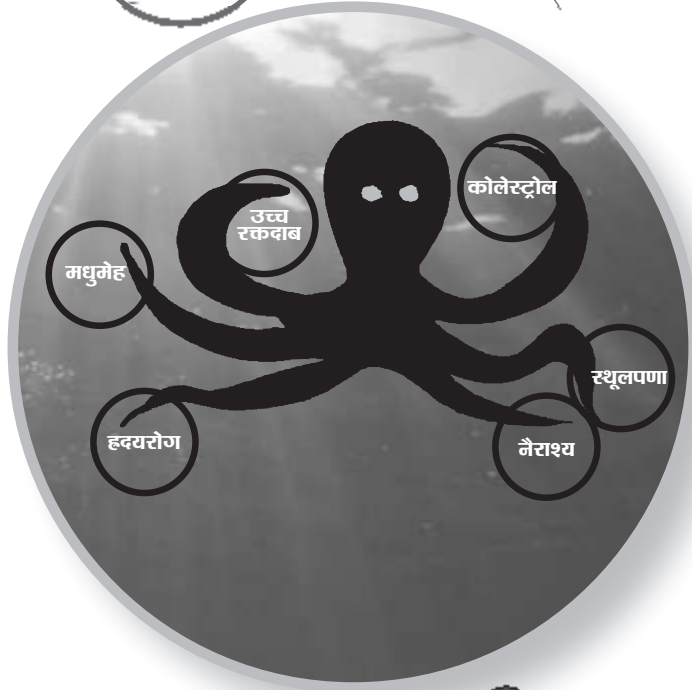
» याशिवाय या अंकात ... □ संपादकीय : भारत हा 'भात'प्रधान देश आहे! □ WECAN खबर

संपादक :
शैलेश डिखळे, विनोद शेंडे
कार्यकारी संपादक :
प्रशांत खुंटे
संकलन :
नितीन घाटगे, सचिन साठे,
मानसी श्रौती
वितरण :
मीना इंदापूरकर, रविंद्र मांडेकर

सल्लागार मंडळ :
डॉ. अशिष सातव, महान ट्रस्ट मेळघाट
ल. गो. ढोके, आदिवासी विकास विभाग
डॉ. अभय शुक्ला, ए. जी. सी. ए. सदस्य
डॉ. सतीश गोगुलवार, आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी
डॉ. शुभलक्ष्मी अय्यर, आरोग्य व पोषण तज्ज्ञ
डॉ. मुहम्मद सफवान पटेल, आदिवासी विकास विभाग
फातिमा मुल्ला, आदिवासी विकास विभाग
प्रकाशक : साथी द्वारा पोषण हक्क गट, महाराष्ट्र

सहयोगी संस्था
आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी
(गडचिरोली), जनार्थ आदिवासी
विकास संस्था (नंदूरबार),
कामगार व मजूर संघ -
कष्टकरी संघटना (पालघर),
वननिकेतन (ठाणे), वचन
(नाशिक), दिशा संस्था (रायगड),
रचना सोसायटी फॉर सोशल
रिकन्स्ट्रक्शन (पुणे)

मुखपृष्ठ - कला निर्देशन
प्रदीप खेतमर,
आर्ट अॅडव्हर्टायझिंग
मुद्रित शोधन :
शारदा महल्ले
मुद्रक :
एन. आर. एंटरप्रायझेस,
पुणे
(खासगी वितरणासाठी)

कुपोषणाचा ऑक्टोपस

२००६ ते २०१६ या कालावधीत भारतातील कुपोषणग्रस्तांच्या संख्येत वेगाने घट झालीय. ही सुवार्ता संयुक्त राष्ट्र संघाच्या अहवालाने दिलीय. देशातील ५ वर्षाखालील बालकांच्या कुपोषणाचे प्रमाण ४८ टक्क्यांहून ३८ टक्क्यांवर आलंय. ही आनंदाची बाब असली तरी आपण गाफील राहून चालणार नाही, स्तूलपणातही आपल्याकडे वेगाने वाढ होत आहे. कुपोषणाचा ऑक्टोपस आता वेगळ्या प्रकारे आपल्याला आव्हान देत आहे!

भारतातील कुपोषणाची आकडेवारी वेगाने घटत असल्याची बातमी नुकतीच आली आहे. संयुक्त राष्ट्र संघाने नुकत्याच जाहीर केलेल्या अहवालात असे म्हटले आहे की, जगभरात ८२ कोटी १० लोक भूकबळीचे शिकार आहेत. या भूकबळींमध्ये आशिया व आफ्रिका खंडातील लोकांची संख्या सर्वाधिक आहे. आशियामध्ये भूकबळींचा आकडा ११ टक्के असून दक्षिण आफ्रिकेत हे प्रमाण १७ टक्के आहे. आंतरराष्ट्रीय स्तरावर विचार करता भारतात कुपोषणाचं प्रमाण घटण्याचा वेग चांगला असल्याचं या अहवालातून पुढे आलंय. जागतिक पटलावर गरिबांच्या बाबतीत अन्न संकट वाढल्याचं दिसत आहे. पण अन्नधान्याच्या उत्पादनात वाढही झाल्याचं दिसत आहे. पण त्याच वेळी अन्नधान्याची नासाडीही होत असल्याचं हा अहवाल नोंदवतो. भारतासह अन्य आशियाई देशांमध्ये धान्य साठवणुकीची अत्याधुनिक कोठारे नसल्याने लाखो टन धान्य खराब होते. हरितक्रांतीमुळे आपल्याकडे धान्य उत्पादनात लक्षणीय सुधारणा झाली. परिणामी दारिद्र्याच्या आकडेवारीतही आशादायक सुधारणा दिसू लागली. १९८७ मध्ये आपल्याकडे गरिबीचा दर ४८.९ टक्के होता. त्यामध्ये सुधारणा होऊन आता तो २१.२ टक्क्यांवर आल्याचं दिसत आहे. पण तरीही कुपोषणाचा प्रश्न मात्र कायम आहेच.

पण सरकारने कुपोषणाच्या समस्येवर प्रभावी उपाययोजनांतही सातत्य ठेवले आहे. शाळांमध्ये मध्यान्ह भोजन, एकात्मिक बाल विकास योजनेच्या माध्यमातून अंगणवाडी योजना, आरोग्य सुविधांमध्ये वाढ करत राबवलेल्या पोषण सेवा केंद्राची सोय त्याचप्रमाणे सुरक्षित प्रसूतीसाठी जननी सुरक्षा व अन्य योजना अशा अनेक मोहिमा सरकार राबवत आहे. या योजनांचा प्रभावच संयुक्त राष्ट्र संघाच्या अहवालातील आकडेवारीवर दिसत आहे, असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही. या अहवालानुसार २००४-०६ मध्ये भारतात २५ कोटी बालकं कुपोषित होती, त्यात घट होऊन हे प्रमाण

आता १९ कोटींवर आला आहे. अर्थातच ही बाब आशादायक असली तरी आनंदोत्सव साजरा करावा अशीही नाही. कारण कुपोषणाच्या समस्येने वेगळ्या पद्धतीने डोके वर काढल्याचेही याच अहवालात नोंदवण्यात आले आहे.

भारतात सध्या स्थूलपणाची समस्या वेगाने आपले बस्तान बसवत आहे. देशात १८ वर्षांपेक्षा अधिक वयाचे सुमारे ३ कोटी २८ लाख लोक स्थूलपणाच्या समस्येने पीडित आहेत. बदलती जीवनशैली हे यामागचे प्रमुख कारण आहे. स्थूलपणामुळे कोलेस्ट्रॉलमध्ये वाढ, उच्च रक्तदाब यासारखे विकार तरुणांमध्ये वाढल्याचे दिसते. परिणामी लोकसंख्येतील उत्पादक घटकात हृदयरोग, नैराश्य या समस्यांमध्ये लक्षणीय वाढ झाली आहे. या परिस्थितीवर मात करण्यासाठी आहाराशी निगडित सवयींमध्ये बदल घडवण्यासाठी व्यापक प्रयत्नांची गरज आहे. स्थूलपणा वाढत असल्याने आधुनिक व्यायामशाळांचे प्रस्थ वाढल्याचे दिसते. ती एक मोठी बाजारपेठच निर्माण झाली आहे. त्याचप्रमाणे स्थूलपणा घालवण्यासाठी विविध औषधेही या बाजारातून ग्राहकांची दिशाभूल करत आहेत. याचा अर्थ कुपोषणाच्या समस्येने आता गरिबांकडून

चांगली आर्थिक स्थिती असलेल्या घटकांकडेही आपला मोर्चा वळवला आहे. म्हणजेच कुपोषणाचा ऑक्टोपस आता अधिक विक्राळ रूप धारण करत आहे.

अलीकडे भारत सरकारने योग दिन साजरा करून एक चांगले पाऊल उचलण्यास सुरुवात केली आहे. पण हा प्रयत्न केवळ उत्सवी राहता कामा नये. वर्षातून एक दिवस योगासनांचे प्रदर्शन करून स्थूलपणाच्या समस्येवर आपण आळा घालू शकणार नाही. तर योग्य व्यायाम व पोषक आहाराचा प्रचार करण्यासाठी सातत्याने विविध मोहिमांची गरज आहे.

हल्ली रक्तदाब व मधुमेहाचे प्रमाण ग्रामीण भागातही वाढू लागले आहे. लवकरच भारत ही मधुमेहीची राजधानी असेल असे भाकीत वर्तवले जात आहे. याचा अर्थ जीवनशैली व आहाराशी निगडित समस्यांमुळे आपल्यापुढे कुपोषणाचे वेगळे आव्हान उभे ठाकले आहे. म्हणूनच संयुक्त राष्ट्र संघाच्या अहवालात भारतातील कुपोषणाच्या समस्येत घट आढळल्याचे नोंदवल्याने आपण हुरळून जाता कामा नये. याउलट कुपोषणाच्या नव्या स्वरूपाचाही साकल्याने विचार करण्याची हीच वेळ आहे हे आपण ओळखायला हवे. ●

देशात १८ वर्षांपेक्षा अधिक वयाचे सुमारे ३ कोटी २८ लाख लोक स्थूलपणाच्या समस्येने पीडित आहेत. बदलती जीवनशैली हे यामागचे प्रमुख कारण आहे. स्थूलपणामुळे कोलेस्ट्रॉलमध्ये वाढ, उच्च रक्तदाब यासारखे विकार तरुणांमध्ये वाढल्याचे दिसते. परिणामी लोकसंख्येतील उत्पादक घटकात हृदयरोग, नैराश्य या समस्यांमध्ये लक्षणीय वाढ झाली आहे.

पोषण साक्षरतेचा प्रयोग

»
अॅनिमिया हा पोषण
समस्येतील एक महत्त्वाचा
दुवा. 'प्राज फाऊंडेशन'
व 'रचना संस्थे'ने
मुळशी तालुक्यात या
प्रश्नावर हस्तक्षेप केलाय.
हा प्रयोग अन्य ठिकाणीही
अनुकरणीय आहे...

मंदा मते या काळभोरवाडी गावच्या रहिवासी. पहाटे पाच वाजता त्यांचा दिवस सुरू होतो. उठताच कुटुंबातल्या पुरुषांच्या आंगोळीसाठी पाणी तापवायला चूल पेटवायची. मग गोठ्यातलं शेण काढायचं. अंगण झाडायचं, सारवायचं. दुसरीकडे सैपाकाला सुरुवात करायची. कामाला जाणाऱ्या पुरुषांचे डबे करायचे. कोणाला भाकर तर कोणाला चपाती लागते. ज्याच्या त्याच्या आवडीनिवडी सांभाळून सैपाक उरकायचा. मग धुणी धुवायची. त्यानंतर स्वतःच्या पोट्यात चार घास ढकलून शेताकडे पळायचं. शेत डोंगर उतारावर, गावापासून लांब. शेतातली हजार कामं उरकून दिवस मावळताना घरी यायचं. पुन्हा चुलीपुढे सैपाकाला बसायचं. आणि रात्री सगळ्यांचं जेवण झाल्यावर उरलेलं पोट्यात ढकलून अंथरुणावर पाठ टेकायची! ग्रामीण भागातील कुठल्याही स्त्रीप्रमाणेच मंदाताईची दिनचर्या आहे. त्यांचं उदाहरण इथं घेतलं आहे कारण मंदाताई ग्रामीण महिलांमधील एका समस्येचंही प्रतिनिधित्व करतात.

प्राज फाऊंडेशन व रचना संस्थेने बोतकरवाडी, काळभोरवाडी व मारणेवाडी या गावांमधील महिलांची पहिल्यांदा हिमोग्लोबिन टेस्ट केली तेव्हा मंदाताईच्या रक्तात हिमोग्लोबिनचं प्रमाण केवळ ५ ग्रॅम होतं. अर्थात तीव्र अॅनिमिया! अशा महिलांमध्ये चालताना धाप व दम लागणे, अंगदुखी, चक्कर येणे, निरुत्साह, पाळीच्या काळात जास्त किंवा कमी रक्तस्राव अशा समस्या आढळतात. अशक्तपणामुळे कार्यक्षमता खूपच कमी झालेली असते. तरीही मंदाताई एवढी कामं कशा काय करत होत्या? हा प्रश्न त्यांना विचारल्यावर त्या म्हणाल्या, "आता कुणाला सांगून काय फायदा? बायामाणसाचं ऐकायला कुणाकडं येळ असतोय? करत होते तसंच कन्हत, कुथत...पण आता सुधारले की मी चांगली..." मंदाताईच्या रक्तात हिमोग्लोबिनचं सध्याचं प्रमाण आहे १०.५ ग्रॅम.

भारतीय मानकांनुसार महिलांमध्ये हिमोग्लोबिनची मात्रा १२.५ ग्रॅम असायला हवी.

पण १० ग्रॅमहून अधिक हिमोग्लोबिन असलं तरी तसं फार काळजीचं कारण नसतं. मंदाताईच्या चेहऱ्यावर आता तांबूस तजेला दिसतो. हा तजेला आला प्राज फाऊंडेशन व रचना संस्थेने राबवलेल्या प्रयोगामुळे.

प्राज इंडस्ट्रिज लि. हा समाजभान जपणारा उद्योगसमूह. हरित इंधन निर्मितीच्या क्षेत्रात हा उद्योगसमूह कार्यरत आहे. पर्यावरणहित, आरोग्य रक्षण व मानवी जीवनाचा दर्जा उंचावणं हे या उद्योगसमूहाला आपलं कर्तव्य वाटतं. या कर्तव्यभावनेतूनच 'प्राज फाऊंडेशन'ची स्थापना करण्यात आली आहे. फाऊंडेशनच्या माध्यमातून पुणे जिल्ह्यातील ग्रामीण भागात समाजहिताचे अनेक प्रकल्प राबवले जातात. 'रचना' ही स्वयंसेवी संस्थाही याच भागात कार्यरत आहे. रचना संस्थेचा पुणे जिल्ह्यातील ग्रामीण भागात चांगला जनसंपर्क आहे. म्हणूनच प्राज फाऊंडेशन व रचना संस्थेने मुळशी तालुक्यातील काही गावांमध्ये समन्वयातून काम करण्याचा निर्णय घेतला. जनजागृतीतून सुरू झालेल्या या कामाने आधी गावातील महिला, मग शाळेतील विद्यार्थी व नंतर गावातील पुरुषांचाही सक्रिय सहभाग मिळवला. या प्रयोगातून अॅनिमिक महिलांच्या रक्तातील हिमोग्लोबिनचं प्रमाण तर वाढवलंच त्याशिवाय अॅनिमियासारख्या आजारांना आमंत्रण देणाऱ्या पुरुषप्रधान चालीरितींमध्येही बदल घडवले. त्यासाठी गावांमध्ये परसबागेची संकल्पना रुजवली, त्याचप्रमाणे सकस आहाराचे महत्त्व व पौष्टिक व स्वस्त-सोप्या रेसिपीही लोकप्रिय केल्या.

रचना संस्थेचे श्रीपाद कोंडे या प्रयोगाच्या प्राथमिक संकल्पनेबद्दल सांगतात, "आरोग्य आणि पर्यावरण या विषयांवर काम करण्याचा आमचा मानस होता. म्हणून सुरुवातीला आम्ही महिला, मुले व पुरुषांचे हेल्थ कॅंप आयोजित केले. या आरोग्य शिबिरांमध्ये अंगदुखी, डोकेदुखी, अशक्तपणा, वारंवार होणारे नेहमीचे आजार या तक्रारींचं प्रमाण महिलांमध्ये आम्हाला खूपच जास्त आढळून आलं. पाळीशी निगडित समस्या व कंबरदुखीचं प्रमाणही खूपच होतं. अनेक महिला हे आजार अंगावरच सोसतात. कोणाशी मोकळेपणाने बोलूही शकत नाही हेही यातून लक्षात आलं. त्यामुळे याबाबत आम्ही जनजागृती मोहिमा सुरू केल्या. पथनाट्य, प्रचारफेरी, पोस्टरप्रदर्शन या माध्यमातून आम्ही गावकऱ्यांना महिलांच्या सामान्य आरोग्य समस्यांमागील

सामाजिक व शरीरशास्त्रीय कारणं समजावू लागलो..."

प्राज फाऊंडेशनचे विनायक केळकर सांगतात, "सुरुवातीच्या हेल्थ कॅंपमध्ये लोक ज्या तक्रारी सांगताहेत त्यांचा संबंध कुपोषणाशी आहे, हे लवकरच आमच्या लक्षात आलं. खेड्यांमध्ये लोकांकडे रोख पैसा कमी असतो. त्यामुळे आहारात ताज्या-सकस आहाराचं प्रमाणही हल्ली कमी झालं आहे. पालेभाज्या विकत घ्यायला परवडत नाही. कोरडवाहू शेतीमुळे पालेभाज्या फारशा पिकवल्याही जात नाहीत. या समस्येवर परसबाग हा उत्तम उपाय आहे. पण लोक सहजासहजी नव्या कल्पनांना स्वीकारत नाहीत. म्हणून आधी आम्ही महिलांमधील पोषणाशी निगडित समस्यांबद्दल जागृती करायचं ठरवलं. पण त्याही आधी शरीररचना, अन्नाचं पचन कसं होतं, पोषण आहार म्हणजे काय याचीही माहिती देण्यासाठी खास मोहिमांची गरज आम्ही ओळखली..."

वरील पार्श्वभूमीवर रचना संस्थेने कार्यक्षेत्रातील गावांमधून नेतृत्वगुण व समाजकार्याची आवड असणाऱ्या महिलांची निवड या जनजागृती मोहिमेसाठी केली. या महिलांना प्रशिक्षण देण्यात आलं. त्यानंतर या महिला गावातील अन्य महिलांशी संवाद साधू लागल्या. अॅनिमिया म्हणजे काय? त्याची लक्षणे याबद्दल संवादसभांचे नियमित आयोजन सुरू झाले. निरुत्साह, पाय दुखणे, चक्कर येणे, भूक न लागणे ही लक्षणे स्थानिक महिलांनाही तीव्रतेने जाणवत होतीच. त्यामुळे या संवादसभांना चांगला प्रतिसाद मिळू लागला.

काळभोरवाडीच्या आशा मारणे या गावपातळीच्या आरोग्य कार्यकर्त्या. संवादसभांची माहिती देताना आशाताई सांगतात, "संवादसत्र झाल्यानंतर आम्ही घरोघरी जायचो. महिलांशी वैयक्तिक बोलायचो. महिलांमध्ये उपवासाचं प्रमाण खूप आहे. कधी कधी तर महिला उपवासाच्या दिवशी फक्त चहाच घेतात. किंवा साबुदाण्याची खिचडी खातात. शिवाय खेड्यात सर्व कुटुंब एकत्र जेवायला बसत नाही. बायका सर्वात शेवटी जेवतात. त्यामुळे महिलांना पोटभर अन्न मिळण्याची शाश्वती नाही. आम्ही या विषयांवर महिलांशी बोलायला सुरुवात केली..." मारणेवाडीच्या आरोग्य कार्यकर्त्या सुषमा मारणे म्हणाल्या, "सुरुवातीला आम्ही बायकांशी बोलायला लागलो की त्या म्हणायच्या तुम्ही नुसतं आमच्या जेवणाबद्दलच बोलता. मग आम्ही म्हणायचो, पण त्याचा संबंध तुमच्या तब्येतीशी आहे! असं

सांगितल्यावर महिला ऐकून घेऊ लागल्या...” या टप्प्यावर महिलांशी त्यांच्या आरोग्य समस्या नि त्याचा त्यांच्या आहाराशी असलेला संबंध याबाबत बातचीत सुरू झाली.

प्रयोग उभारणीच्या पहिल्या टप्प्यात औषधी वनस्पतींच्या परसबागा लावण्यास महिलांना प्रोत्साहन देण्याचे प्रयत्नही सुरू झाले होते. या प्रयत्नांना आता वरील संवादसत्रांची जोड मिळाली. तसंच याचवेळी महिलांच्या रक्तातील हिमोग्लोबिन तपासणीची शिबिरही आयोजित झाली. या शिबिरांत १८७ महिलांची रक्तचाचणी घेतली गेली. पैकी १३६ म्हणजे जवळपास ७५ टक्के महिलांमध्ये हिमोग्लोबिनचं प्रमाण ११ ग्रॅमपेक्षा कमी आढळलं. अनेकींना तीव्र ॲनिमिया असल्याचं या चाचण्यांमधून उघडकीस आलं. शिबिरांनंतर महिलांच्या रक्तचाचण्यांचे रिपोर्टस् त्यांच्या कुटुंबीयांना दाखवण्यात आले. त्यामुळे घरातही या समस्येवर संवाद सुरू झाला. पण या समस्येवरील उपचारांसाठी औषधांपेक्षा आहारातील सवयींमध्ये बदल घडवायला हवा, हे आरोग्य कार्यकर्त्या गावात समजावून सांगत होत्या. त्याचा सकारात्मक परिणाम थोड्याच दिवसात दिसू लागला.

बोतकरवाडीच्या छाया बोत्रे म्हणाल्या, “आमचे मालक पिणारे-खाणारे. त्यामुळे घरात टेन्शन असायचं. माझे हात-पाय-डोकं ठणकायचं. सासूबाई काम होत नाही, म्हणून मलाच बोल

लावायच्या. मग माझा हिमोग्लोबिनचा रिपोर्ट आला. त्यात रक्त फक्त सहा पॉईंट होतं. मी तो रिपोर्ट मालकांना दाखवला. मंग तेबी काळजी करायला लागले. यावर उपाय म्हणजे आपण परसबाग करायची. असं मी म्हटल्यावर मालकांनी लगेच परवानगी दिली. बायको कायतरी नवीन करतीय असं त्यानला वाटलं. मंग मी परसबागेत भाज्या लावल्या. वेल लावले. परसबागेतल्या जिनसांचे नवीन नवीन पदार्थ बनवायला लागले. रविवारच्या दिवशी घरात सगळ्यांसाठी नाष्ट्याला पौष्टिक भेळ बनवायला सुरुवात केली. पूर्वी सासू न् मी नुसती तिखट कालवणात भाकर बुडवून खायचो. पण शिबिरात माहिती मिळाल्यामुळं आम्ही उपासाच्या दिवशीही गूळ-शेंगदाण्याचे लाडू, नाहीतर गुडदाणी खायला लागलो...”

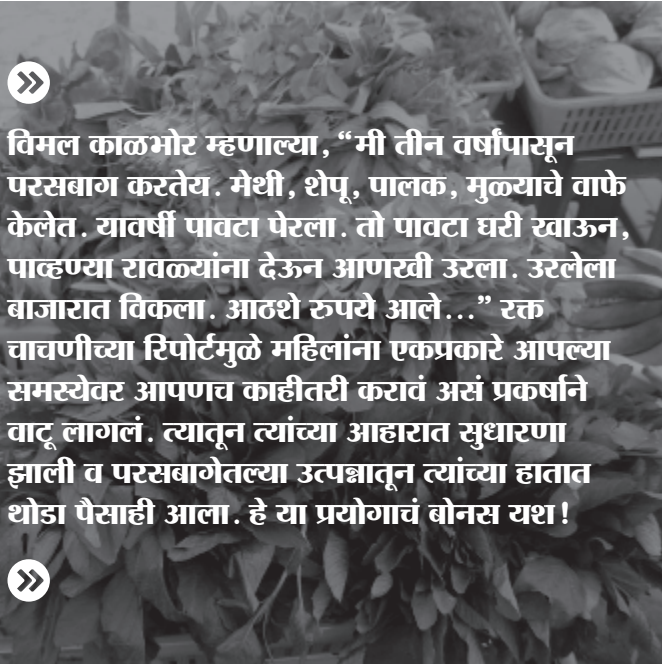
विमल काळभोर म्हणाल्या, “मी तीन वर्षांपासून परसबाग करतेय. मेथी, शेंपू, पालक, मुळ्याचे वाफे केलेत. यावर्षी पावटा पेरला. तो पावटा घरी खाऊन, पाव्हण्या रावळ्यांना देऊन आणखी उरला. उरलेला बाजारात विकला. आठशे रुपये आले...” रक्त चाचणीच्या रिपोर्टमुळे महिलांना एकप्रकारे आपल्या समस्येवर आपणच काहीतरी करावं असं प्रकर्षाने वाटू लागलं. त्यातून त्यांच्या आहारात सुधारणा झाली व परसबागेतल्या उत्पन्नातून त्यांच्या हातात थोडा पैसाही आला. हे या प्रयोगाचं बोनस यश !

रेश्मा निंबाळकार म्हणाल्या, “गावात रेसिपी बनवण्याची स्पर्धा

झाली. मी त्यात बिटाचा हलवा बनवला. कोबीच्या वड्या, शेवग्याच्या पाल्याची थालपीठं, गूळ-गहू पिठाची गूळपापडी हे पदार्थही मी या स्पर्धेमुळे शिकले. आणि घरात लोखंडी कढई सुद्धा वापरायला लागले. मिस्टर म्हणायचे, त्या कढईतली भाजी काळी होते. स्टीलची भांडी नाहीत का? पण मी त्यांना समजावलं, आता ते भाजी काळी दिसली तरी खात्यात, कारण त्यात पौष्टिक सत्त्व आहे हे मी त्यांना पटवलय...” या प्रयोगातील पौष्टिक पाककृतींच्या स्पर्धांमुळे पोषण आहाराचं महत्त्व महिलांमध्ये रुजलं असं म्हणता येईल.

या पाककृती स्पर्धांतील विजेत्यांना लोखंडी भांडी बक्षिस म्हणून दिली गेली. त्यामुळे या भांड्यांचं आहारातील पोषणाशी असलेलं नातंही ठसवण्यात आलं. जागृतीच्या या विविध माध्यमांसोबतच पोषण तज्ज्ञांची संवाद सत्रंही गावपातळीवर आयोजित करण्यात

विमल काळभोर म्हणाल्या, “मी तीन वर्षांपासून परसबाग करतेय. मेथी, शेपू, पालक, मुळ्याचे वाफे केलेत. यावर्षी पावटा पेरला. तो पावटा घरी खाऊन, पाहण्या रावळ्यांना देऊन आणखी उरला. उरलेला बाजारात विकला. आठशे रुपये आले...” रक्त चाचणीच्या रिपोर्टमुळे महिलांना एकप्रकारे आपल्या समस्येवर आपणच काहीतरी करावं असं प्रकर्षाने वाटू लागलं. त्यातून त्यांच्या आहारात सुधारणा झाली व परसबागेतल्या उत्पन्नातून त्यांच्या हातात थोडा पैसाही आला. हे या प्रयोगाचं बोनस यश!

आली. तज्ज्ञांकडूनही आहार बनवण्यातील सवयी सांगितल्याने त्या महिलांना अधिक पटल्या. बेबी मारणे ही नव्यानेच मारणेवाडीत नांदायला आलेली मुलगी. ती म्हणते, “भाजी चिरल्यानंतर धुवायची नाही. आधी धुवायची. अन्न शिजवताना भांड्यावर झाकण ठेवायचं हे मला शिबिरातच समजलं. मी आता तसंच करते...” लोकांपर्यंत माहिती पोचवणं सोपं असतं, पण ती दिल्यानंतर लोकांनी आपल्या वर्तनात बदल घडवणं कठीण असतं. पण या प्रयोगातून झालेले वर्तनातील बदल खास लक्षात घेण्याजोगे म्हणावे लागतील.

रचना संस्थेच्या कार्यकर्त्या मंगलताई सांगतात, “ महिलांमध्ये

आलेल्या जागृतीला पाठबळ मिळावं म्हणून आम्ही गावातील मुलांनाही या प्रयोगात सामील करायचं ठरवलं. आम्ही उरवडे गावातल्या शाळा मुख्याध्यापकांना भेटलो. विद्यार्थ्यांसाठी पोषक आहार व अॅनिमियाबाबत माहिती सत्र घेण्यासाठी त्यांची परवानगी मिळवली. त्यांनी हसत संमती दिली. या सत्रांनंतर आम्ही विद्यार्थ्यांना सांगितलं, घरोघरी जा आणि लोखंडी कढई वापरण्याचा प्रचार करा! मुलांनी या मोहिमेत उत्साहाने सहभाग घेतला. शिवाय परसबाग, पौष्टिक आहार, गांडूळ खत व अॅनिमिया या विषयांवर शाळेत स्टडी प्रोजेक्टही सादर केले. अनेक मुलांनी बाटली परसबाग केली. कुणी कारल्याचा, कुणी घोसाळ्याचा वेल बाटलीत लावला. त्याची निगा राखली. कुपोषणाच्या समस्येबाबत मुलांना लाभार्थ्यांच्या भूमिकेत पाहिलं जातं, पण आम्ही त्यांना ती समस्या सोडवण्यासाठी सक्रिय संदेशवाहक केलं. त्यामुळे कुपोषणाशी लढाई आमच्या आवाक्यात आली असं आम्हाला वाटतं...”

प्राज फाऊंडेशनच्या बागेश्री आडकर सांगतात, “या अभियानातून पुरुषांना वगळून चालणार नव्हतं. म्हणून पोषक आहार, अॅनिमिया इत्यादीबद्दलची माहितीपत्रके पुरुषांना वाटली गेली. पुरुषांच्याही संवादसभा घेतल्या गेल्या. सुरवातीला प्रतिसाद कमी मिळाला. पण नंतर तरुण मुलांचा सहभाग वाढला. आपल्या पत्नीचं हिमोग्लोबिन किती आहे याबद्दल पुरुष चौकस झाले...”

विनायक केळकर म्हणतात, “सहसा पोषक आहारापेक्षा लोकांना चटकदार आहार आवडतो. म्हणून आम्ही पोषक आहाराला चटकदार कसं बनवता येईल याचीही प्रात्यक्षिकं लोकांना दिली. त्याशिवाय रानभाज्यांचं महत्त्व पटवलं. पावसाळ्यात अनेक रानभाज्या उगवतात. पण त्या केवळ गरीब कातकरी वर्गातच खाल्ल्या जातात. आम्ही रानभाज्यांची माहिती देणारी खास सत्रं आयोजित केली. गावकऱ्यांनी आपापल्या भागातील अनेक भाज्यांची यादी या सत्रांतून तयार केली. त्यामुळे चांगलं अन्न हे महाग असतं. हा समज बदलायला मदत झाली. परिणामी या प्रयोगात सहभागी झालेल्या ५० टक्के (९२) महिलांचा अॅनिमिया औषधांशिवायच बरा झाला आहे...”

पोषण साक्षरतेच्या या प्रयोगाचं आणखी एक वैशिष्ट्य नोंदवायलाच हवं. ते म्हणजे पूर्वी या प्रयोगातील गावातल्या महिला एकमेकीला भेटल्यावर जसं साडी किंवा बांगड्यांच्या रंगाबद्दल चौकशा करत तसं आता, ‘तुझ्या रक्तातलं एच.बी. किती गं?’ हा प्रश्नही आता विचारतात. एक अत्यंत कळीचा पण दुर्लक्षित प्रश्न या पोषण साक्षरतेच्या प्रयोगामुळे सार्वजनिक चर्चेचा झाला. हे या प्रयोगाचं सर्वात मोठं यश आहे असं म्हणता येईल.

घर की मुर्गी, दाल बराबर!

पोषण-कुपोषणाबाबत आपल्याकडे अनास्था तर आहेच पण खानपानाच्या विधिनिषेधांमुळे तो एक संवेदनशील प्रश्नही आहे.

परिणामी ज्या समस्येच्या निवारणासाठी आपण काम करत आहोत, त्याच समस्येचे आपण बळीही आहोत याचाही विस्तर काही वेळा अंगणवाडी कर्मचाऱ्यांना पडू शकतो. या पार्श्वभूमीवर 'कॅन' सारख्या प्रक्रियेतून अंगणवाडी सेवकांना जागं करणं शक्य झालय. एका अंगणवाडी मदतनीस महिलेचं भान अशाच प्रकारे जागं केलं गेलं नि तिचं बाळ कुपोषणाच्या सावटातून बाहेर आलं. या घटनेच्या पार्श्वभूमीवर आम्ही वाचकांना एक आवाहन करत आहोत...

आहेवेळे गावातील सुनीता यांच्याबाबत जे घडलं त्याचं वर्णन 'घर की मुर्गी, दाल बराबर' असं केल्यास ते खुद्द सुनीताताईंना कदाचित आवडणार नाही. कारण सुनीताताई शाकाहारी आहेत. त्यांच्या माहेर व सासरची मंडळीही शाकाहारीच. मांसाहार पूर्णतः वर्ज्य असलेली अनेक कुटुंब महाराष्ट्रात आहेत. त्यातलच सुनीताताईचं कुटुंब. आहेवेळे गावच्या अंगणवाडीत सुनीताताई मदतनीस म्हणून कार्यरत आहेत. स्तन्यदा व गरोदर माता तसेच बालकांना अंडी उकडून देण्याचं काम सुनीताताईच करतात. पण ते काम झाल्यानंतर सुनीताताई घरी येऊन आंगोळ केल्याशिवाय अन्नाला स्पर्श करत नाहीत. सुनीताताई किंवा कुणाही व्यक्तीच्या वैयक्तिक सवयी किंवा आहाराबाबतच्या भावना दुखावण्याचा या ठिकाणी हेतू नाही. पोषण प्रश्नांवर हस्तक्षेप करताना एका संभाव्य समस्येची केवळ दखल येथे घेत आहोत.

खरेतर पोषक आहार म्हणून सहज उपलब्ध असणाऱ्या अंड्यांना सर्वत्र मान्यता आहे. महाराष्ट्रातील अंगणवाड्यांमध्ये अंडी दिलीही जातात. पण काही राज्यांमध्ये मात्र हा एक संवेदनशील प्रश्न बनला होता. राजस्थान, कर्नाटक व गुजरात या राज्यांमध्ये लोकभावनेचा आदर ठेवून शाळा व अंगणवाड्यांमध्ये अंडी वाटप केलं जात नाही. असं म्हटलं जातं, की या राज्यांमध्ये शाकाहारी लोकसंख्या अधिक आहे. पण लोकसंख्येत शाकाहारी लोकांची संख्या किती आहे, यावरून या प्रश्नाकडे पाहिलच जात नाही. मध्यप्रदेशात तर आदिवासी भागातही अंड्यांना शाळां-अंगणवाड्यांमध्ये बंदी घालण्यात आली होती. भारतीय समाजात शाकाहाराला महत्त्व असल्याने मांसाहारी पदार्थांना शाळा किंवा अंगणवाड्यांमधून प्रोत्साहन दिले जाऊ नये; असा एक मतप्रवाह आहे. पण दिल्लीस्थित 'सेंटर फॉर द स्टडी ऑफ डेव्हलपिंग सोसायटीज्' या संस्थेने २००६ मध्ये केलेल्या एका अभ्यासानुसार ५० टक्के भारतीय मांसाहार वर्ज्य मानत नाहीत. काही तज्ज्ञांच्या मते भारतीय संस्कृतीत शाकाहाराला अनन्यसाधारण महत्त्व असले तरी वय वर्षे १७च्या पुढील लोकसंख्येत मांसाहाराचे प्रमाण

लक्षणीयरित्या वाढले आहे, तथापि कुपोषणासारख्या गंभीर समस्येचा सामना करताना सांस्कृतिक मतप्रवाहांना बाजूला ठेवायला हवे. पण या वादाची आपण केवळ दखल घेऊ.

अंगणवाड्या व शाळांमध्ये मासांहार किंवा अंड्यांचे वाटप व्हावे की होऊ नये हा संवेदनशील प्रश्न असल्याने तो तूर्तास बाजूला ठेवताही येईल. पण पोषण समस्यांवर हस्तक्षेप करताना असे प्रश्न अवचित सामोरे येतात. अशीच समस्या आहेवेळे गावच्या अंगणवाडी मदतनीस सुनीताताईचीही आहे. कॅन प्रकल्प कार्यरत झाल्यानंतर स्वयंसेवी संस्थांचे कार्यकर्ते अंगणवाड्यांना भेटी देऊ लागले. अशाच एका भेटीत अंगणवाडी मदतनीस सुनीताताईचं बाळ तीव्र कुपोषित असल्याचं लक्षात आले.

सुनीताताई स्वतःदेखील कृश आहेत. सुनीताताई शेतकरी कुटुंबातल्या. अंगणवाडीत मदतनीस म्हणून कामासोबतच त्या शेतातही राबतात. पण त्यांचा आहार पुरेसा नसावा हे त्यांच्या अंगयष्टीहून लक्षात येतं. त्यातच आपल्या पाच महिन्यांच्या बाळाचं पोषणही त्या अंगावरील दुधाने करत होत्या. पण अचानक बाळाला वांट्या सुरू झाल्या. त्यामुळे त्यांनी बाळाला बाहेरचे दूध द्यायला सुरुवात केली. सुनीताताईनी बाळाला खासगी दवाखान्यातही नेलं. कारण त्याला वांट्यांसोबत जुलाबही सुरू झाले होते. बाळाला थोडं बरं वाटलंही. पण थोड्याच दिवसात त्याचं वजन झपाट्याने कमी होऊ लागलं.

कॅन प्रक्रियेच्या संदीप डगळे व गायकवाड सर या कार्यकर्त्यांनी त्या बाळाचं कुपोषण हेरलं. त्यानंतर बाळाला 'पोषण पुनर्वसन केंद्रा'त दाखल करण्यात आले. तेथे उपचारानंतर ते बाळ पुन्हा सुरक्षित श्रेणीत आले. या बाळाला दवाखान्यात दाखल करण्यात आले, तेव्हा त्याचे वजन ३.४०० कि. ग्रॅ. होते. दवाखान्यातून घरी जाताना त्याच्या वजनात ४.२०० कि.ग्रॅ.ची वाढ झाली होती. सुनीताताईचे बाळ कुपोषणातून बाहेर आले.

पण त्यांचे कुटुंबीय या बाळाला सुरुवातीला दवाखान्यात दाखल करायला तयार नव्हते. कदाचित या कुपोषित बाळाला दवाखान्यात मासांहार दिला जाईल अशी भीती त्यांना असावी. किंवा गैरसमज असावेत. अंगणवाडी कार्यकर्ती कविता बेंडकोळी व आशा कार्यकर्ती अक्काबाई बेंडकोळी यांच्या समुपदेशनामुळे या बाळाला दवाखान्यात दाखल करणं शक्य झाले. बाळ समस्येतून बचावले आणि दवाखान्यात चौरस शाकाहारी अन्नच मिळते याची खात्रीही सुनीताताईंना झाली.

पण आता सुनीताताईच्या तब्येतीचा प्रश्न आहे. त्यांचं वजन केवळ ३५ कि. ग्रॅ. आहे. आता या सुनीताताईनी अंड्यांचं सेवन

करावे का? त्यांनी ते करावे असा सल्ला त्यांना दिला गेलाय. सुनीताताईच्या कुटुंबात मासांहार वर्ज्य आहे. पण त्यांना व त्यांच्या बाळासाठी अंगणवाडीत अंडी उपलब्ध आहेत. त्या हा आहार घेऊ शकत नाहीत. या अर्थाने आम्ही म्हटलं - घर की मुर्गी दाल बराबर ! याशिवाय या उपरोधाला आणखीही एक आशय आहे - डाळीतही पोषणमूल्य असतातच की! जर मासांहार शक्य नसेल तर सुनीताताईनी कोणत्या पर्यायी सहज उपलब्ध अन्नाचा समावेश आहारात करावा?

वरील प्रश्नावरील आपल्या प्रतिक्रियांची आम्ही वाट पाहत

“

सुनीताताईच्या तब्येतीचा प्रश्न आहे. त्यांचं वजन केवळ ३५ कि. ग्रॅ. आहे. आता या सुनीताताईनी अंड्यांचं सेवन करावे का? त्यांनी ते करावे असा सल्ला त्यांना दिला गेलाय. सुनीताताईच्या कुटुंबात मासांहार वर्ज्य आहे. पण त्यांना व त्यांच्या बाळासाठी अंगणवाडीत अंडी उपलब्ध आहेत. त्या हा आहार घेऊ शकत नाहीत. या अर्थाने आम्ही म्हटलं - घर की मुर्गी दाल बराबर ! याशिवाय या उपरोधाला आणखीही एक आशय आहे - डाळीतही पोषणमूल्य असतातच की! जर मासांहार शक्य नसेल तर सुनीताताईनी कोणत्या पर्यायी सहज उपलब्ध अन्नाचा समावेश आहारात करावा?

वरील प्रश्नावरील आपल्या प्रतिक्रियांची आम्ही वाट पाहत आहोत. अशा समस्यांवर आपण गावपातळीवर कसे मार्ग काढलेत? किंवा अशा प्रश्नांवर आपण काय सुचवाल? निवडक प्रतिक्रियांना आम्ही प्रसिद्धी देऊ!

”

आहोत. अशा समस्यांवर आपण गावपातळीवर कसे मार्ग काढलेत? किंवा अशा प्रश्नांवर आपण काय सुचवाल? निवडक प्रतिक्रियांना आम्ही प्रसिद्धी देऊ!

पण आपल्याच अंगणवाडी सेविका-मदतनीस यांच्याबाबत पोषणाशी निगडित एक समस्या उद्भवली, त्यावर उपाय सुचवण्याचे आम्ही आवाहन केले नि त्यावर तुमचा प्रतिसाद आला नाही, तर म्हणावे लागेल ना की, आपल्यालाही घर की मुर्गी दाल बराबर वाटते!

अंगणवाडीला मिळाले सौरऊर्जेवरील वॉटर फिल्टर

कुरखेडा तालुक्यात कम्युनिटी अॅक्शन फॉर न्युट्रिशन प्रक्रिया ४० गावांमध्ये राबवली जात आहे. या प्रक्रियेअंतर्गत होणाऱ्या गावभेटींमधून अंगणवाडीशी निगडित विविध समस्या पटलावर येवू लागल्या आहेत. कार्यकर्त्यांच्या हस्तक्षेपामुळे या समस्यांची सोडवणूकही होत आहे. येँगलखेडा गावातील अशाच समस्यांची सोडवणूक नुकतीच झाली. या अंगणवाडीत कॅन प्रक्रियेमुळे पेसा निधीतून सौर उर्जाधारित वॉटर फिल्टरची सुविधा झाली.

गडचिरोलीमधील कुरखेडा तालुक्यात ४० गावांमध्ये कॅन प्रक्रिया राबवली जात आहे. या प्रक्रियेअंतर्गत होणाऱ्या गावभेटींमधून अंगणवाडीशी निगडित विविध समस्या पटलावर येऊ लागल्या आहेत. कार्यकर्त्यांच्या हस्तक्षेपामुळे या समस्यांची सोडवणूकही होत आहे. येँगलखेडा गावातील अंगणवाडीतील अशाच समस्यांची सोडवणूक नुकतीच झाली. या अंगणवाडीत कॅन प्रकल्पामुळे पेसा निधीमधून सौर ऊर्जाधारित वॉटर फिल्टरची सुविधा झाली.

येँगलखेडा हे गाव कुरखेडा तालुक्यापासून १५ कि.मी.वर वसलेले आहे. हे गाव पूर्णतः आदिवासी लोकवस्तीचे असून सौ. आशाताई चन्ने या अंगणवाडी सेविका येथे कार्यरत आहेत. कॅन प्रक्रियेअंतर्गत कार्यकर्त्यांनी या अंगणवाडीस भेट दिली असता तेथे ५४ बालकांची तसेच सहा गरोदर व एका स्तन्यदा मातेची नोंद आढळली. परंतु या अंगणवाडीत वीज सुविधा मात्र नाही. अनेक दुर्गम आदिवासी गावांमध्ये वीज सुविधा नसल्याने विजेवर चालणारी उपकरणे तेथे निकामी ठरतात. मात्र अलीकडील काळात अंगणवाडीतील बालकांना निर्जंतुक पाणी मिळावे याकरिता विजेवर चालणारी वॉटर फिल्टर्स उपलब्ध केलेली आढळतात. या अंगणवाडीतील सोयीसुविधांचा आढावा घेताना वॉटर फिल्टर आढळले नाही. त्यामागे वीजसुविधा नसल्याचे कारण दिले गेले. अंगणवाडी सेविकेने वीजसुविधा व वॉटर फिल्टर नसल्याची समस्या ग्रामपंचायत व गावातील प्रतिष्ठित नागरिकांना कळवली होती. मात्र निधीअभावी ही समस्या सुटत नव्हती.

कॅन प्रक्रियेच्या हस्तक्षेपामुळे वरील समस्या 'ग्राम आरोग्य, पोषण, पाणीपुरवठा व स्वच्छता समिती'च्या निदर्शनास आणण्यात आली. त्यामुळे या समितीची विशेष बैठक

“

येंगलाखेडा अंगणवाडीत वॉटर फिल्टर बसवण्यात आले. अंगणवाडीला वॉटर फिल्टर मिळावे यासाठी अंगणवाडी सेविका आशाताई चत्रे, आशा कार्यकर्ती किरणताई व प्रकल्पातील कार्यकर्ते मुकेश नागापुरे, छत्रपाल भोयर त्याचप्रमाणे गाव समिती सदस्यांनी विशेष प्रयत्न केले.

”

बोलावण्यात आली. या बैठकीला समिती सदस्यांबरोबरच पोलिस पाटील व गावातील नागरिकांची उपस्थिती राहिल याची दक्षता घेण्यात आली. त्यामुळे एकप्रकारे या बैठकीला छोट्या अनौपचारिक ग्रामसभेचे स्वरूप आले. त्यामुळे या संधीचा लाभ घेत अंगणवाडी सेविकेने अंगणवाडीतील अन्य समस्याही सर्वांपुढे मांडल्या. अंगणवाडीचे छत पावसाळ्यात गळते, किचन शेड नसल्यामुळे अंगणवाडीतच पोषक आहार शिजवला जातो व तिथेच शैक्षणिक जागेत मुलं जेवायलाही बसतात व अर्थातच वीजसुविधा नसल्याने निर्जंतुक पाण्याचे फिल्टर बसवता येत नाही ही समस्याही पुन्हा चर्चेला आली.

वरील बैठकीत सांगोपांग चर्चा झाल्यानंतर ‘ग्राम आरोग्य, पोषण, पाणीपुरवठा व स्वच्छता समिती’ने संबंधित समस्यांच्या सोडवणुकीसाठी लेखी निवेदन देण्याचा ठराव पारित केला. तसे निवेदन दिलेही गेले. मात्र या निवेदनावर कार्यवाही मात्र होत नव्हती.

थोडा काळ उलटल्यावर कॅन प्रकल्पाच्या कार्यकर्त्यांनी संबंधित निवेदनाचा पाठपुरावा करण्यासाठी ग्रामपंचायतीला भेट दिली. तेव्हा ‘आम्ही सौर ऊर्जेवर आधारित वॉटर फिल्टर देण्याच्या विचारात आहोत, मात्र त्यासाठी निधी उपलब्ध नाही’ अशी सबब सांगितली गेली. यानंतर केलेल्या पाठपुराव्यामुळे अखेर ग्रामपंचायतीने ‘पेसा’ निधीतून सौर वॉटर फिल्टरच्या खरेदीस मान्यता दिली.

नुकतेच येगलखेडा अंगणवाडीत वॉटर फिल्टर बसवण्यात आले आहे. अंगणवाडीला हे वॉटर फिल्टर मिळावे यासाठी अंगणवाडी सेविका आशाताई चत्रे, आशा कार्यकर्ती किरणताई व प्रकल्पातील कार्यकर्ते मुकेश नागापुरे, छत्रपाल भोयर त्याचप्रमाणे गाव समिती सदस्यांनी विशेष प्रयत्न केले.

● मुकेश नागापुरे, गडचिरोली

कर्जत तालुक्यात सी.टी.सी. करिता निधी मंजूरी

कर्जत तालुक्यातील कुपोषणावर आळा घालण्यासाठी उपजिल्हा रुग्णालयात चाईल्ड ट्रिटमेंट सेंटर (सीटीसी) असावे अशी मागणी पोषण हक्क गटाकडून केली जात होती. या मागणीला सकारात्मक प्रतिसाद जिल्हाधिकारी यांच्यासोबत झालेल्या बैठकीत मिळाला. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, शल्य चिकित्सक यांनीही सकारात्मक प्रतिसाद दिला. आदिवासी विकास विभागाचे प्रकल्प अधिकारी यांनी सीटीसीसाठी निधी देण्याचे ताबडतोबीने मान्य केले व कॅन प्रकल्पातील कार्यकर्त्यांच्या प्रयत्नांना अखेर यश आले.

कर्जत तालुक्यातील कुपोषणावर आळा घालण्यासाठी उपजिल्हा रुग्णालयात चाईल्ड ट्रिटमेंट सेंटर (सीटीसी) असावे अशी मागणी पोषण हक्क गटाकडून केली जात होती. त्यासाठी कॅन प्रकल्पातील कार्यकर्त्यांकडून साधारणतः चार-पाच महिन्यांपासून पाठपुरावा केला जात होता. या पाठपुराव्याला आता यश येताना दिसत आहे. आदिवासी विकास विभागाचे प्रकल्प अधिकारी गजेंद्र केंद्रे यांनी या ऑगस्ट महिन्यापासून सीटीसी सुरू होणार असून त्यासाठीच्या निधीस तत्त्वतः मान्यता दिली असल्याची माहिती दिली.

रायगड जिल्ह्यातील कर्जत तालुक्यात ऑक्टोबर, २०१८ पासून कॅन प्रकल्पाची अंमलबजावणी सुरू झाली. त्यानंतर जानेवारी २०१९ दरम्यान कॅन प्रकल्पातील कार्यकर्त्यांनी अलिबाग येथील पोषण पुनर्वसन केंद्रास भेट दिली होती. या भेटीमध्ये कुपोषित बालके या पोषण पुनर्वसन केंद्रात कमी प्रमाणात दाखल होण्याची पुढील कारणे निदर्शनास आली होती.

तालुक्यापासून जिल्हास्थित पोषण पुनर्वसन केंद्राचे अंतर जास्त असणे, कुपोषित बालकांच्या पालकांची गैरसोय व कुणाही गरीब पालकास पाल्यासोबत सलग २१ दिवस पोषण पुनर्वसन केंद्रात राहणे

गैरसोईचे वाटणे. या अडचणी जिल्हाधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आणून देऊन कर्जतमध्ये कायमस्वरूपी सी.टी.सी. सुरू करावी अशी मागणी 'पोषण हक्क गटा'कडून करण्यात आली होती. ही मागणी रायगड जिल्ह्याचे पालक मंत्री रविंद्र चव्हाण यांच्याकडेही करण्यात आली होती.

नुकत्याच पार पडलेल्या कॅन प्रकल्पाच्या जिल्हास्तरीय बैठकीत जिल्हाधिकारी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी व प्रकल्प अधिकाऱ्यांच्या उपस्थितीत पुन्हा सी.टी.सी., एन.आर.सी. व व्ही.सी.डी.सी. सुरू करण्याची विनंती केली गेली. याबाबत झालेल्या चर्चेस अनुकूलता दर्शवित एकात्मिक आदिवासी विकास विभागाचे प्रकल्प अधिकारी यांनी कर्जतमध्ये सी.टी.सी. केंद्रास निधी उपलब्ध करण्यास मान्यता दिली. त्यासाठी जिल्हाधिकाऱ्यांनी प्रस्ताव पाठवण्याची सुचनाही करण्यात आली.

या बैठकीनंतर 'कॅन'च्या वतीने जिल्हा शल्य चिकित्सक व प्रकल्प अधिकाऱ्यांकडे पाठपुरावा करण्यात आला. या पाठपुराव्याला यश येऊन संबंधितांनी सी.टी.सी.साठी प्रस्ताव पाठवला असून ऑगस्ट महिन्यात कर्जतमध्ये चाईल्ड ट्रिटमेंट सेंटर सुरू होईल अशी आशा व्यक्त होत आहे. ●